

Co je to sociologie
zpracováno podle
Peter L. Berger, *Pozvání do sociologie*

---

další literatura: Olivová, V. *Lidé a hry*
Keller, J. *Úvod do sociologie*

Sociologie =

- typicky západní věda (x teologie, filozofie, ekonomie)
- snaha vidět za oficiální interpretaci

př.:

firma – kdo reálně drží moc – síť neoficiálních vztahů,
loajality, náklonnosti

láska – čistý cit dává vzniknout vztahu anebo vztahy ve
společnosti (soc. postavení, příslušnost k třídě, rase
atd.) dává vzniknout citu

Sociologie

- se objevuje po rozpadu tradiční společnosti, v době prudkých změn, které hrozí zhroucením společnosti (anomie)
- identity jednotlivců jsou proměnlivé
- geografická a sociální mobilita, stěhování do měst
- prolínání kultur
- vznik měst = kosmopolitismus
- nebývalý nárůst obyvatel: během 19. století ze 187 milionů na 401 milion (Olivová, s. 495)

Člověk ve společnosti

Dospívání dítěte = chycení do popisů „jsem kluk“, „jsem Karel“
„jsem katolík“ „jsem anarchistá“

„Člověk se bez váhání ztotožňuje své bytí se způsobem, jakým je zachycen v sociální mapě.“ (Berger, 74)

Tato síť je vytvořena předporouzením světu předcházejících generací. **OVŠEM** Žádná společnost by se bez těchto „map“ neudržela → zánik i jednotlivců.

Proto existují „systémy sociální kontroly“

A) politicko-právní systém

A₁ – násilí – účinné, ale ekonomicky nevýhodné

A₂ – hrozba násilím – police, armáda

A₃ – ekonomický nátlak – velice pružné a účinné

A4 – přesvědčování, výsměch, pomluva, potupa –
velice účinné (vyostřený příklad mnemonité)

A5 – podvodná tvrzení – potřeba ovládat kanál
komunikace

A6 – označení rozhodnou skupinou za nemocného

A7 – nátlak profesní skupiny (lékař, jiný druh léčby,
narazí)

A8 – nátlak nejintimnější skupiny (rodiny) – spojeno
s problémem vlastní identity, identitu jsme si od
nejútlejšího věku budovali ve vztahu k nim

B) Stratifikace společnosti – systém úrovní, nadřazenost a podřazenost, hierarchii určuje ten, kdo má moc, privilegia a prestiž (čímž posiluje moc privilegia a prestiž)

Příklady typů hierarchií:

B1) kastovní systém – téměř neměnné postavení

B2) rasový systém – – // –

B3) třídní systém – určen převážně ekonomickými kritérii

Třídy určují chování lidí, není potřeba velké sociální kontroly, sociální kontrola nastupuje až poté.

Určenost stratifikací a sociálními procesy či institucemi

Př. „VYZNÁNÍ LÁSKY“

– zdá se to jako spontánní jednání založené na instinktu a citu, ALE vše se řídí zděděnými způsoby sociálního chování:

1) sexualita může být přenesena do romantických emocí – trubadúrská kultura 12.-14. století (populární písně o lásce dodnes)

2) muž by měl sexuální pud vázat na jednu ženu – sociální vzorec prosazený teologií na počátku středověku

3) iniciativa by měla být na straně muže – vzorec, který se v naší kultuře začal objevovat s přechodem od matriarchální do patriarchální společnosti
dnes se projevuje v přesvědčení:

muž = aktivita, agrese, rozum

x žena = pasivita, emocionalita, rození, smrt

→ Námluvy jsou předem prefabrikovány zděděnými sociálními strukturami (institucemi = komplexy sociálního jednání)

Instituce nejsou vrozené (x instinktu), ALE pro jednotlivce jsou „danou skutečností“. Snaha vymknout vede ke zmatení společenských rolí, k uvolnění vazeb ve společnosti.

Př.: volná láska hnutí
hippís

Sociální problém, kdo
se postará o potomky, o
koho se budou starat
potomci?

Společnost v člověku

Jak společnost utváří jedince?

Sociologie – tři hlavní odpovědi:

1) teorie rolí

2) sociologie vědění

3) teorie referenčních skupin

Teorie rolí

Sociální místo, je utvářeno očekáváními ostatních

Rozdíl ve volnosti rolí   př. popelář x důstojník, učitel, duchovní

Role ovšem mají vnitřní aspekt – internalizace, s níž se určité emoce a postoje stávají součástí individua, stávají se součástí jeho autentické výbavy.

„Profesor po svém jmenování se cítí být moudrým. Kazatel po určité době začne věřit tomu, o čem káže. Voják objeví v srdci bojové nadšení, když navlékne uniformu.“ (Berger, 102)

Častá paradoxní reakce na situaci, kdy se člověk cítí v rozporu s rolí: pochybující se více modlí, terorista trpící noční můrou se přihlásí do akce

**TO JE ZNAKEM, ŽE ROLE SE STÁVAJÍ NAŠÍ BYTOSTNOU
SOUČÁSTÍ.**
Jak je to možné?

Role nastoluje určitou IDENTITU toho, kdo jsem (v určité chvíli, v určité sociální pozici).

Škála – *povrchní role* (noční hlídač => popelář)
x *hluboké role* (běloch x černoš, muž x žena)

„Bytostná“ identita (považujeme ji bytostně za svou) JE NÁM PŘIPSÁNA. Rodíme se jako běloši, černoši, muži ženy, ALE to není SPECIFICKY SOCIÁLNĚ PŘIPSANÁ ROLE!!

Berger, 104:

„...Chlapec se nemusí učit, jak mít erekci. Musí se však učit být agresivní, ambiciózní, soutěživý a podezřívavý vůči přílišné jemnosti. Role muže v naší společnosti totiž všechny tyto věci, kterým se musíme naučit, vyžaduje, stejně jako to vyžaduje mužská identita. Nestačí jen mít erekci – kdyby tomu tak bylo, armáda psychoterapeutů by byla bez práce...“

ROLE NÁS NEFORMUJE POUZE NA POVRCHU! OSOBNÍ IDENTITA, „AUTENTICKÉ“ JÁ SE VYTVÁŘÍ V NEJÚTLEJŠÍM DĚTSTVÍ.

George H. Mead (sociolog, Chicago, 1. 1/3 20. stol.)

- já vzniká s objevováním společnosti, hraním rolí
- hraní vlastních soc. rolí však předchází hraní rolí druhých (=> naučit se hrát role)
- tím, že děti hrají ony role, chápou jejich vnitřní pravidla (dítě si hraje na rodiče – jako pije, jako kouří, jako je opilý => „prakticky“ poznává co nesmí)
- nejprve přebírá role „významných druhých“ (primární skupiny), poté role „zobecněného druhého“
- problém, když onen „zobecněný druhý“ vylučuje dotyčného → nutnost vytvořit si vlastní (referenční) skupinu

Charles L. Cooley (sociolog, 19. /20. stol.)

- „já jako odraz v zrcadle“ – „looking-glass self“
- svoji představu vlastního já proměňují podle pohledu a ocenění ostatních
- tak se ostatní podílejí na utváření mého já
- veliký psychologický a sociální dopad

Př. průměrně zručný člověk se stane zručným nebo úplným nemehlem podle toho, zda k němu ostatní přistupují jako k tomu, kdo se zdokonaluje nebo jako ke ztracenému případu.

VZNIK A POSILOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO VYLOUČENÍ:

Předsudek má hluboký vliv i na sebepojetí oběti, jelikož si člověk buduje své vlastní já na základě očekávání druhých. Tak prohlubuje sociální vyloučení, chování oběti zdánlivě dokazuje, že předsudek není předsudkem, ale skutečností.

Př. Žid v antisemitském prostředí – sám podléhá pocitu: zlý, chtivý, lačný po bohatství, sexuálně nevyrovnaný. (Otto Weininger, sebevražda). Potřebuje protiuznání. Vytváří si „svoji“ skupinu těch, kteří jej uznávají takového, jakým se cítí být, tzn. jakým byl vlastní skupinou stvořen, jaké identity mu byly skupinou připsány.

Bludný kruh – etnika se od sebe oddělují, je těžké najít společné rysy, přestože tam jsou. (Rómové x česká společnost)

Jednotlivec se do společnosti vřazuje prostřednictvím sociální kontroly, *tento mechanismus však pracuje zevnitř vytvářením identit.*

Jednotlivec se snaží uspořádat své vztahy tak, aby odpovídaly identitám, které mu jsou sociálními rolemi připsány a s nimiž se ztotožňuje.

Nelze –li to, musí co nejrychleji přijmout identity, které jsou mu vnuceny.

Sociologie vědění

Předchůdci: Marx, Nietzsche, M. Scheler

Zakladatel: Karl Mannheim

Stejně jako lidé i **ideje, myšlenky a systémy myšlení jsou sociálně podmíněné**

Sociologie vědění klade otázky:

- Kdo to říká?
- Za jakých okolností?
- Co plyne pro ty, kdo to říkají?
- Jaké funkce tyto ideje, myšlenky mají?

Sociologie vědění

= kriticky zhodnocuje legitimizaci sociální situace

= má za to, že každý systém myšlení vychází z určitého místa a času, není univerzální

Př. primitivní společnost, důležité potraviny a suroviny jen za řekou, nebezpečná cesta, 2 x do roka muži přejíždějí řeku, náboženství tvrdí: každý muž, který odmítne, ztrácí mužnost, vyjma kněží. (Berger, 116)

Ideologie je funkční, společnost potřebuje potraviny a potřebuje, aby společnost měla nějakou strukturu (lovci x kněží)

IDEOLOGIE

= systém idejí, který vykládá svět tak, aby podpořil zájem určitých skupin, pro to používá určitou symboliku

= nejvýraznější prostředek sociální integrace společnosti

Mannheim – každá ideologie je vedena snahou o ovládnutí skutečnosti, nikoli o její poznání

Funkcionální přístup k ideologii – nezkoumá pravdivost ideologie, ale její funkci a to jak tuto funkci naplňuje, E. Lemberg: ideologie plní stejnou funkci ve světě lidí jako instinkty ve světě zvířat.

– člověk může žít bez pravdy, ale nikoli bez představ, které ho naplňují

– od ideologie se lze osvobodit pouze převzetím jiné ideologie (zpracováno dle Keller, 177-8)

Vztah k některým hlavním tématům Filozofie výchovy

Hlavní funkce ideologie = LEGITIMIZACE

= ospravedlňuje to, co skupina dělá a interpretuje sociální realitu tak, aby ospravedlnění bylo přijatelné

Američtí rasisté: bílá žena má hluboký odpor k sexuálnímu styku s černochem, k takovému styku vede i mezi rasová družnost, rasy se nesmějí přátelit

funkce = zamezit setkání, kde by mohlo dojít k vzájemnému setkání

Čeští rasisté: Cikáni jsou vesměs bohatí, mají zlato,
drahá auta, lžou o své chudobě

funkce = zamezit porozumění mentalitě nomádkého
národa, jeho členové musejí být vždy
připraveni vše opustit, hodnotu má to, co se
dá vzít s sebou.

Komunisté po druhé sv. válce: je nutné omezit počet
stran kandidujících do parlamentu a omezit přístup
určitých lidí na kandidátku, aby se tam nedostali
zloději, kolaboranti atd.

funkce = zajistit řádný výběr povolných lidí

R. K. Merton:

Sociologie musí zkoumat nejen manifestní funkce, ale i **skryté (latentní)** – př.:

Armáda – brání stát (m), ruiniuje hospodářství (l)

Lidé kupující drahé značky – jdou po kvalitě (m),
zvětšující svůj sociální status (l)

(Keller, 106–8)

Protestantští fundamentalističtí kazatelé – kážou proti hříchu, měří údajně všem stejně (m), ale hřích omezen na opilství, smilstvo, tanec, hry, klení, ani zmínka o sociální nespravedlnosti, nemluví o příčině „hříšného“ chování, chudobě, bezperspektivnosti

→ podporují zájmy určitých skupin (l)

(Berger, 118)

Referenční skupina

skupina, kterou si podvědomě vybíráme k potvrzení vlastních přesvědčení, zdroj protiuznání (viz sociální vyloučení výše), ale také podpora určité ideologie

Př. Róm: Rómovi je lépe ve své skupině, kde se utvrzuje v tom, že „gádžové nás podvádějí“

X bílý sedí u piva, kde si potvrzuje stále dokola, že „cikáni jen lžou a kradou“

Referenční skupiny jsou psychologicky důležité, ale oddělují sociální skupiny od sebe. *Míra správnosti jedné skupiny je pro druhou cejchem nevědomosti či hlouposti.*

Berger, 125:

„...Nyní se nám metafora společnosti jako velkého vězení již nezdá uspokojující, pokud k ní nepřidáme vykreslení skupin vězňů, kteří pilně pracují na tom, aby se jim zdi nerozpadly...“

SOCIOLOGIE A

KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE

= možnost analýzou situace a porozuměním latentních jevů a funkcí vysvobodit nás z chtěných a nechtěných vězení